

Németh Ferenc

Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka
ferencnemet@yahoo.co.uk

A RABUL EJTETT PILLANAT BŰVÖLETÉBEN

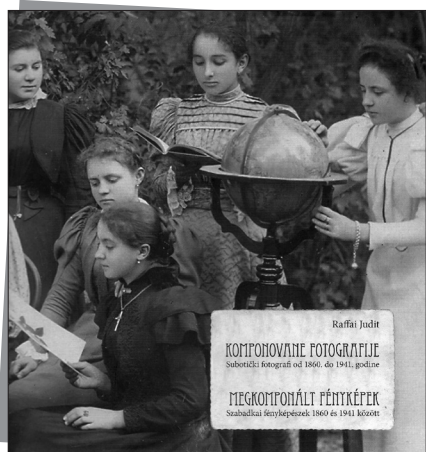
Under the Spell of a Captured Moment

U očaranju zarobljenog trenutka

Raffai Judit: *Komponovane fotografije*. Subotički fotografi od 1860. do 1941. godine. *Megkomponált fényképek*. Szabadkai fényképészek 1860 és 1941 között. Szabadkai Városi Múzeum, Szabadka, Grafoprodukt, 2014

A fotográfia iparművészeti termék, ténykép, ha úgy tetszik. Líraibb megfogalmazásban a rabul ejtett pillanat művészete. Ennek abszurduma, egyben nagysága is abban rejlik, hogy mindössze tized- vagy századmásodperc alatt készül el, de ennek ellenére egy egész korról tanúskodik. Gyakran hitelesebben és megrázóbban, sőt sokatmondóbban, mint az írásos dokumentum. Feltéve, ha a fotóművésznek sikerül úgy „képbe hozni” valamelyik témát, hogy az, az egyszerű dokumentáláson túl, átmentse azt a jelentéstöbbletet, amely időtállóbbá teszi a felvételt.

A jó fotóhoz jó szem kell, de művészi invenció is, alkalmas nézőpont, látószög, amelyből ki lehet bontakoztatni az adott témát.

A jeles szabadkai fotográfusoknak – s erről fényképek tanúskodnak – mindig megvolt az az adottságuk, hogy még exponálás előtt maguk előtt lássák a már kész fotót, s fel tudják mérni annak fajsúlyát, érzelmi töltetét. A régi szabadkai fényírók a maximumig ki tudták aknázni a kínálkozó fényképezési lehetőségeket, s a mindennapi élet témavariációin túl ki tudták választani a kevésbé elcsépeletet, az egyedit.

Raffai Judit kötetének már a címe is utal a korabeli fotográfusok egyik legfontosabb tulajdonságára, a készülő

fénykép aprólékos megkomponálására, amely fontos ismérve volt a szakmának, sőt felismerhető jellemzője egyik-másik jelesebb fényírónak. Azt, hogy ki hogyan üljön, álljon, vagy ki kire nézzen, maga a fotográfus határozta meg. Ő „állította be” saját meglátása, tapasztalata alapján a többszemélyes csoportokat is, hogy kedvező legyen az összhatás, illetve kifogástalan a kompozíció. Egyik-másik fényképészműterem tulajdonosa – s erről a képek is árulkodnak – valóságos színházi rendező módjára tudta elhelyezni a képen látott személyeket és tárgyakat. Így a kötet valóban indokoltan viseli a *Megkomponált fényképek* címet.

A sokszor és sokféleképpen fényképezett emberi arcok egyben emberi sorsokról is szólnak: huncut, vidám vagy aggódó életérzésekről tesznek tanúságot. A jó fotográfus – Szabadkán több is volt belőlük – az embereken keresztül látatja velünk a tájat, az arckifejezéseken keresztül a sorsot, a jobb vagy rosszabb életmódot. Döntő fontosságú volt ebben a fénykép művészi megkomponálása, a „kadrírozás”, a beállítás, amely olykor több időt is igénybe vett a műtermekben.

Manapság a fotó a vizuális kommunikáció egyik alaplíműfaja, amely már 19. század eleji megjelenésével fontos szociokulturális változások kiindulópontja volt. S ami ugyancsak fontos, ez az új vizuális műfaj igen jól beleágyazta magát mind a népi, mind a polgári életmódba, szokáskultúrába.

Történelmi távlatból szemlélve a fénykép a történeti Magyarországon a reformkor szülötte, a gyors, intenzív polgárosodással egyidejű, és így érthető is, hogy annak megfelelően meglelte helyét a polgárság, később a parasztság életében is.

Gerő András megfogalmazása szerint a polgár fogalma alatt legalább három tényező együttesét értjük, hiszen az „egyszerre társadalmi helyzet, értékrend és életmód, életstílus”. Nos, ebbe az életstílusba illeszkedett bele többek között a fényképezkedés, népiesen a „veteckedés”, amely a 19. század második felétől már a polgári értékvilág elválaszthatatlan része lett. Szabadkán is, ahol a fotográfia mintegy két évtizedet késett első magyarországi megjelenéséhez képest.

Raffai Judit hozzáértően összeválogatott képanyagú fotótörténeti kötete, amelynek díszes kivitelezése a Grafoprodukt nyomda munkáját dicséri, a szabadkai fényképészeket veszi számban, az ő munkájukat térképezi fel a kezdetektől (az 1860-as évektől) a második világháború kitöréséig. Adatokkal és fotókkal dokumentálja az itteni fényképészműtermek kilombosodó tevékenységét. Kevés hasonló kötet jelent meg eddig Vajdaságban. Raffai Judit ezzel a munkájával tágabb értelemben a vajdasági fotótörténeti kutatások tárgykörét gazdagítja, szűkebb értelemben pedig Szabadka fényképészeinek és fényképészműtermeinek állít vele méltó emléket. Munkájának erénye, hogy nem szűk szakmai megközelítésű, hanem tágabb, művelődéstörténeti látószögű, ami érdekesebbé, élvezetesebbé teszi, a gondosan összeválogatott fényképekkel egyetemben. Közel harminc fényképészműtermet mutat be, szól a város jelesebb műkedvelő fényképészeiről, a fényképezkedés szokásának elterjedéséről, de a

fénykép használatáról is Szabadkán. Ez utóbbi azért érdekes fejezete a könyvnek, mert a szerző feltárja a szabadkaiaknak az emberélet fordulóihoz kapcsolódó fényképkészítési szokásait, ezen belül olyan érdekes, helyi specifikumokat is, mint amilyen az esküvői fényképeknek a menyasszonyi koszorúval együtt történő bekereteztetése, illetve annak elterjedt szokása.

A fénykép mindig a múltról mesél, őseinkről, elődeinkről, azok mindennapjairól, szokásairól, külleméről. Ha részletesebben elemezzük őket, akkor fény derül a fényképek többszörös szerepére is: hiszen a fotó kultikus tárgya is a polgárságnak, családi fotóalbumok féltve őrzött kincse, a polgári családok életében a legfontosabb események dokumentálójá, sőt, a háborúban hangsúlyozott virtuális családegyesítő szerepe. A szabadkai polgárság körében is nagy becsben álltak a fotók: díszes keretben kerültek fel a tisztaszoba falára vagy pazar kivitelezésű, féltve őrzött családi fotóalbumokba. Lehet, hogy azért is maradtak fenn, miközben sok más fotót kíméletlenül elpusztított az enyészet. A néprajzkutató vagy muzeológus sok mindent leolvashat ezekről a családi fotókról a viselet és szokások változásától kezdve a fotográfia minőségéig meg a fotóműterem felszereltségéig. Ezért is érdemelnek külön figyelmet.

E fényképek nemcsak azt dokumentálják, hogy hogyan változik a világ körülöttünk, hanem azt is, hogy mi hogyan változunk vele együtt. Ugyanakkor e fényképek egy fontos mikroközösséghez, egy alap-életközösséghez (családhoz) való tartozás bizonyítékai, s a lokális identitástudat kialakulásának fontos tényezői is. A könyvben is régi szabadkai polgárok arcképei köszönnek vissza a képekről, gyermekportrék, párfotók, érdekes utcai jelenetek.

E kötet képanyagának nagy erénye, hogy egyben visszapillantás is arra, kik voltak és hogyan éltek elődeink, miközben kiváló összehasonlítási alapot nyújt ahhoz, hogy megítéljük: hol tartunk jelenleg, s hogy méreteiben mekkora is volt az a társadalmi átalakulás, amely az utóbbi százötven évben gyökeresen átforgalmazta életünket, környezetünket és családunkat.

Raffai Judit jelen kötete a rabul ejtett pillanat bűvöletében készült, s emléket állít a szakma szabadkai művelőinek Bottlik Mártontól kezdve Vörös Sándorig. Gazdag képanyagával bizonyítja is, hogy a fotográfia a múltban nemcsak több példányban készült iparművészeti termék volt, hanem gyakran egyedi művészi alkotás.

A fénykép, mint soha vissza nem térő pillanat, szemünk előtt válik múlttá, emlékké, s teszi velünk azt a csodát, hogy a közel- és régmúlt ma is itt pislákoljon bennünk. Hiszen olyan adathordozó ez, amely azt a bizonyos pillanatot szépítgetés nélkül őrzi éveken, évtizedeken át. Megvan továbbá az a csodálatos tulajdonsága, hogy évtizedek múltán is vissza tudja varázsolni nézőjét abba a letűnt, de a fotópapíron örökre rögzített pillanatba, amely valamikor, valami miatt oly fontos volt nekünk.